

SAİD NURSİ VE İSLAM'DA BİLİM: SAİD NURSİ'NİN MANA-İ HARFİ İLE KARAKTER İNŞASI*

K. ALİ KAHVECİ **

Said Nursi and Science in Islam: Character Building Through Nursi's Mana-i Harfi, “Said Nursi ve İslam'da Bilim: Said Nursi'nin Mana-i Harfi ile Karakter İnşası” adlı kitap Dr. Necati AYDIN tarafından kaleme alınmış ve 2019 yılında, Alparslan Açıkgenç'in yazmış olduğu önsözle birlikte Routledge Yayınevi'nce basılmıştır. Kitap giriş, beş bölüm ve her bölümü de onar alt kısımdan oluşmaktadır.

Yazar birinci bölümde, Said Nursi'nin seküler ideoloji ve modern bilime yaklaşımlarını ele almıştır. Burada kısaca Nursi'nin hayatına yer verilmiştir. Zira bir toplumun maddi ve manevi kültürel yapısı o toplumda yaşayan kişinin fikri yapısını ister istemez etkiler. Her insan gibi Nursi de belli kültürel geleneksel kodlar, çevresel koşullar ortamında doğar ve yetişir. Zira insan koşulların çocuğudur. Fakat Nursi dekonstrüksiyoncu (yapısökümcü) bir biçimde geleneğe yaslanarak, içinde kalarak

---

* Dr. Necati Aydın, *Said Nursi and Science in Islam: Character Building through Nursi's Mana-i Harfi*. New York: Routledge, 2019, 216 sayfa.

** Dr., Din Felsefesi, kalikahveci77@gmail.com

Geliş Tarihi: 26.06.2019

Kabul tarihi: 26.06.2019

ORCID: 0000-0003-4788-5099

yeni şeyler söyleme, tek yanlı tutumlara sıkışıp kalmadan yeni perspektiflerle bir inşa felsefesi oluşturmak çabasına girmiştir. Aydın'ın bu çalışması bu çabayı bize sunmaktadır.

Özellikle küreselleşen dünyamızda modernizmle gelen bir dizi sorun modern insanı sarsmıştır. Modernitenin insan için oluşturduğu tehlikenin çok iyi farkında olan Nursi'nin kaygısı, materyalizmin hem bireyi hem de toplumu ahlaki ve manevi yönlerden tahrip etmesiydi. Modernliğin beraberinde getirdiği hayat düzeni insanı bireyselliğin ötesinde bencilleştirmekte ve yalnızlaştırarak kendine yabancılaştırmaktadır. Yazar burada Nursi'nin kapitalizmle, gelişen modern bilim ve teknolojiyle sarsılan insanın kendine gelmesi için nasıl çözümler sunduğuna yer vermektedir.

Yazar, burada sekülerizme ve kullandığı enstrümanlara ve önce Batı'da sonra da Doğu'da yaptığı etkileşimlere yer vermiştir. Nursi'nin sekülerizmden gelen problemlere nasıl çözümler sunduğuna değinmiştir. Sekülerin bilgi ve inanç düzeyindeki olumsuz etkilerine değinerek seküler bilimin kullandığı doğal yasa, tabiat ve şans gibi argümanları nasıl ideolojik bir biçimde kullandıklarına temas etmiştir (s. 29-38). Nursi, eserlerinden birisi olan Katre'nin başında, 40 yıllık hayatında ve otuz yıllık tahsilinde dört kelime ve dört kelim öğrendiğini ifade eder. Bunlar; mana-i harfî, mana-i ismî, nazar ve niyettir. Bunların ilki en önemlisidir. Ona göre, kâinata ve mana-i harfî ile bakmak Onu var edenin hesabına bakmak

lazımdır. “Mana-i ismîyle bakmak hatadır. Her şeyin iki yönü vardır. Biri Hakk’a diğeri de halka bakar. Halka bakan cihet Hakk’a bakan cihete tenteneli bir perdedir... Nimete bakınca Mün’im, sanata bakınca Sani’, esbaba bakılınca Müessir-i Hakikî fikre gelmelidir,” der. Yazar’a göre, Nursi işte bu mana-i harfî formatıyla ilim seyrine başlar. Bunu bir anahtar ve gözlük olarak kullanır. O, bütün meseleleri getirip mana-i harfî ile tevhid’e bağlar, tefekküre derinlik katar. Mana-i ismî ile bakanların, göremediği veya görmek istemediği “arka planı” gözlere gösterir (s.40). Nursi, kâinata mana-i harfîyle, tevhid dili ve vahdet gözü ile yaklaşmıştır. Biz de bu bağlamda Nursi’nin mana-i ismîden mana-ı harfîye geçişini, Kierkegaard’ın *iman sıçramasına* benzetebiliriz. Bu imanî ve marifet sıçraması yöntemiyle ilahî sırların hikmet, rahmet ve inayet cephelerini görebiliriz. Yazarımızın bu eseri, bu sıçramayı gerçekleştirmeye katkı sağlayabilir.

Öte yandan yazar, kitapta Nursi’nin derin bir düşünceyle kozmik dilden gelen sembolik işaretleri hangi yolla anlamlandırdığına yer verir. Her şeyde gizli nedenleri, doğa ve değişimin anlamlarını kavrarız. Bu anlamda imanın dili sembollerin (göstergelerin) dilidir. Kendi gözlerimle gördüğüme inanırım diyenler, aklını sadece salt göze indirgemiş olanlardır. Fizikselin arkasındaki metafiziksel gücü ya görür veya göremezler yahut görmek de istemezler (s.41). Böylelikle varlığın çokluk içindeki birliğini fark eder, mikro düzeyden

makro düzeye kadar varlığın birliği fark edilir. Felsefe, bilim ve dinin konu ve uğraş alanı en başta “varlık” olduğu ve ortak alan ve zeminde hareket ettiklerinden ortak soru ve sorunlara çözüm aramışlardır. Yöneldikleri ortak alanlar ‘varlık’la beraber ‘bilgi’ ve ‘değeri’ de kapsar.

Başta J.J. Rousseau, Newton, Galileo, T. Paine gibi kimi Aydınlanmacılar kâinatın, “ilahî bir kitap” olduğunu vurgulamışlardır. Ancak Said Nursi de kâinatın maksatlı bir yapı, İlahî kudretin bir tecellisi olduğundan söz ederek dikkatleri devamlı olarak kâinata yöneltmiştir. Nursi, bu anlamda “Kâinat kitabı” metaforunu kullanır. Ona göre kâinat büyük bir kitap olup “aklı beşer hakiki fenni hikmet kütüphanesini ondan almış ve ona göre yazmıştır.” Ve Cenabı Hakk’ın masivasına (kâinata) manay-ı harfiyle ve onun hesabına bakmak gerektiğini manay-ı ismîyle ve sebepler namına bakmanın hatalı olacağını belirlemiştir. Yazarımız da Nursi’nin kitabın işleniş sürecinde bu bakış açısını nasıl kullandığını dikkatlere sunmaya çalışmıştır. Nursi, kâinatı bir kitap olarak görüp onu mana-i harfî diliyle okumayı alternatif bir bakış açısı olarak ortaya koymuştur. Diğer yandan yazar, kimi ateist, materyalist ve natüralist bilim insanlarının da aynı kâinatı incelemiş olduklarını ama tek taraflı baktıkları için pek çok hatalara düştüklerini bu yüzden aralarında farkların oluştuğunu göstermeye çalışmıştır (s.49-50).

Nursi’de olduğu gibi bu çalışma, “Kâinat kitabı metaforu” üzerinden meseleleri açıklama ve anlama yoluna

gitmesinin pek çok nedenleri vardır. Batı felsefesi ve bilim anlayışında tarih boyunca oluşmuş yanlış, eksik veya tek boyutlu bakış açısı sonucu bugün bazı olumsuzluklar teşekkül etmiştir. Salt dünyevî menfaat odaklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Modern çağda bilim hakkındaki bu yanlış anlamalar sonucu bilim sanki inançla çatışma halindeymiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kitap işte bu türden yanlışları da göstermeye katkı sağlayacaktır. Nitekim bilim insanları da aynı kâinatı temaşa etmiş, incelemişlerdir. Bu kitap da Nursi'nin görüşleri ışığında kâinatı temaşa edip üzerinde tefekkür etmek, hem kalbi hem de aklı işleten ileri kapsamlı bir okuma biçimi, bakış açısı ortaya koymaya çalışmıştır.

Allah kâinatı insan için yaratmış, insanı da kendisini tanıması, bilmesi ve sevmesi için yaratmıştır. Bu anlamda Yaratıcı insanın kendi varlığı üzerinde enfüsî ve afakî delilleri düşünmeye davet etmiştir. Her fiilin arkasında mutlaka bir fail vardır. Bir sanatkârı tanıtan eseridir. Eserler ve fiiller gözle gördüğümüz varlıklar ve olaylardır. Bunlardan ilahî isim ve sıfatlara geçmek ancak ciddi bir ilim ve tefekkürle olabilir.

Yazar, Nursi'ye göre seküler bilimin bakış açısının mana-i ismî yoluyla olduğunu dolayısıyla dünya görüşünün de buna göre şekillendiğinden söz eder. Seküler dünya görüşü sathî baktığı ve mana-i harfî ile bakmadığı için mutlak iyiyi, kudreti, bilgiyi, merhamet ve güzelliği görememektedir. Yazar, seküler bilgi ve beraberinde oluşan seküler biçimin bu yönüyle ehli

dünya için dünyaperestçe bir yaşam halini aldığını belirtmiştir (s.58,62). Aslında seküler yaşam Aristoteles'in ele aldığı yaşam biçimlerinden “haz yaşamı” dediği hayvansal yaşama denk gelmektedir. Nursi'nin önerdiği ise İlahî varlığı hesaba katan, geçici, aşağı hazlara düşmeden maneviyat merkezli iyi yaşam çeşididir. Kalıcı mutluluk da ancak böyle yaşanabilir (s.63-64). Nursi dünyanın üç yüzünden söz eder. Seküler bakışın ise dünyanın sadece görünen, geçici, anlık, değişen yüzüyle ilgilendiğine (bu da mana-i ismiyle bakmak demek), ancak Nursi'nin mana-i harfîyle bakınca üç yüzünün de önemli olup dikkate alınması gerektiğine değinilmiştir (s.69).

Yazar, ikinci bölümde Nursi'nin ilim, bilgi, hakikat (doğruluk) ve irfânî bilgiden söz ettiğine yer vermiştir. İlahî bilgiye, marifetullahı ancak hakikatin bilgisiyse yani irfanla ulaşılabileceğine değinmiştir. Bu hakikatin bilgisine de marifet yolu yani mana-i harfî gibi ince tefekkürî bir bakışla ulaşılabileceğine işaret etmiştir (s.74-75). Yine burada değerli ve yararlı bilgilerin istenilip faydasız bilgilerden uzak kalınması gerektiğine yer verilmiştir. Bilgi kaynaklarından realizm ve idealizme değinen yazara göre, Nursi'nin, iki akımda olduğu gibi indirgemeci bir yaklaşıma gitmediğini, onun hem realizmin hem de idealizmin gereğini ifade ettiğini belirtir. Yazar bunu da Nursi'nin İbn Arabî'nin yaklaşımı olan *Vahdet-i Vücut* eleştirisini örnek vererek göstermeye çalışmış; zahiri olanı inkârın, insanın kendini inkârı demek olacağını ifade ederek

hem zahir hem batını iç içe sentezleyerek fizik ve metafiziği bütünleştirici bir çabasının olduğuna temas etmiştir (s.79). Nursi septisizme (şüpheyeye) düşmeden kıyas-ı temsili dediğimiz Kur'anî yollu bir analogik yaklaşım sergileyerek eşyanın hakiki bilgisinin arayışını sürdürmüştür (s.87). Nursi kesin bilgiye ulaşmada üç aşamadan söz etmiştir ki bunlar; ilmelyakîn, (ateşin bilgisine, kavramına sahip olmak), aynelyakîn, (ateşin kendisini görmek), hakkalyakîn' (bizzat ateşi tecrübe ederek hissetmek) dir (s.88). Bu anlamda hakikat, orada, dışarıda duran dilden bağımsız bir biçimde var olmaz. Hakikat daima bir şeyin hakikatidir. Dolayısıyla hakikat nesne ile kavram arasındaki mutabakattır. Doğruluk bunların uyumundan doğar.

Bu kısımda determinizm, nedensellik ve bilimsel bilgi başlığında seküler bilimin Aristotelesçi bir nedenselliği benimsediğini, ilahî bir nedensele ancak "hareket etmeyen bir hareket ettirici" olarak ilk neden saydıklarını, sonrakilerin nedenselliği kendi içinde zorunluluk arz ettiğini ifade ederek Nursi'nin bakışına yer vermiştir. Nursi'ye göre elbette kâinata şansa yer yoktur. Fakat determinizm gibi nedeni kendinden olan zorunlu bir nedenselliği de reddetmiştir. Zorunlu nedenselliği kabul etmeyen Gazali'nin de savunduğu gibi Nursi, Yaratıcı, her bir nedende etkin bir faildir. D. Hume gibi bazı agnostiklere göre neden ile sonuç arasında metafizik anlamda bir zorunlu bağ yoktur; aynı sebebin aynı sonucu doğuracağını düşünmemiz günlük yaşamın sonucu elde ettiğimiz "ardardalık" izlenimleri

ile elde ettiğimiz şeydir diyerek zorunlu nedenselliği kabul etmemişlerdir. Ancak bunlar bu bağlantıları ilahî bir güce bağlayamamışlardır (s.100,101). İşte seküler bakış, nedenselliğin arkasındaki gizli nedeni görememişlerdir.

Üçüncü bölümde seküler ve holistik (tevhidi) bakış karşılaştırılır. Girişinde Aristoteles'in "her insan doğası gereği bilmek ister, arzular " sözüyle başlar. Zira felsefenin de başlangıcı merak iledir. Esasen ilmin başıdır merak. Bilmek için dışsal duyu, algı kanalları yeterli gelmemektedir. Bunun için insanda potansiyel olarak çok çeşitli biçimlerde yer alan vicdan, kalp ve latifeler gibi içsel duyuları da harekete geçirmek lazımdır. Nursi içsel duyulara daha çok önem vermiş bunları harekete geçirmenin yollarını göstermeye çalışmıştır. Nursi'nin epistemolojisinde duyuların aklın ve hislerin yanı sıra vicdan ve kalbin büyük yeri olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu anlamıyla yeni bir epistemik dirilişe doğru kapı aralamıştır. Nursi ilim seyrinde bilginin mertebelerinden söz eder ve tahayyülle başlar, tasavvur, taakkul, tasdik, iz'an, iltizam ve en kesin olan itikatte (iman ve salabet ile) son bulur (s.120). Bu yönüyle Nursi için bütün bilginin menşei ilahîdir denilebilir.

Tevhid merkezli dünya görüşü, ontolojisi, epistemolojisi, teleolojisi, antropolojisi ve axiolojisi (değer alanı) seküler dünya görüşünden oldukça farklıdır. Nursi'nin tüm bu alanlardaki dünya görüşü ilahî merkezlidir. Sözelimi iyi ve kötünün bilgisinde tevhit merkezli, mana-i harfî ile bakılınca mutlak iyi

olan yüce Yaratıcıdan iyi sadır olur. Nursi bunu “halkı şer şer değil; kesbi şer şerdir” formülasyonu ile ortaya koyar. Sorumluluk gereği insana verilen cüz-i iradeyle insan kendi kötülüğüne sebebiyet vermektedir. Hatta Nursi’ye göre, kötülüğün sembolü olan “şeytanın yaratılışı bile bu anlamda kötü değildir. Hâsılı ona göre ‘bir şey ya bizzat iyidir ya da netice itibarıyla iyidir’. Esasen iyi ve kötü insanın yapıp etmelerine göredir (s.143). Seküler antropolojiye göre insan yapısı ve işleyişle, tevhidî antropolojinin insanın duyular ve organların beyinle eşgüdümlü nasıl senkronize olarak çalıştıklarını açıklamaları farklıdır. Nursi, beş duyunun beynin sinir sistemlerinin çalışmalarını da ilahî bir inayete ilişkilendirir (s.151).

Dördüncü bölümde yazar yaşamın anlamı nedir sorusuyla modern bilimin seküler yaklaşımıyla, Nursi’nin mana-i harfî yaklaşımı arasındaki farkı göstermeye çalışır. Heidegger’in *Varlığın Varlığı* ve “kendi varlığımızı unutmuşuz”, uyarısını hatırlatıp Nursi’nin de haz ve hız çağında yaşayan insanın hem Yaratıcısını hem de kendi varlığını âdeta unuttuğunu hatırlatmaktadır. Varoluşçu olan Heidegger, mana-i ismiyle varlığa bakarken varoluşun anlamını aramış; o insanın bu dünyaya “*fırlatılmış*” olduğunu ancak söyleyebilmişti. Nursi ise insanoğlunun Yaratıcının bir *halifesi* olarak, *en güzel surette* hatta onu “*Rahman suretinde yarattığını*”, bu dünyaya başıboş olarak değil de bir gaye için gönderildiğini ifade etmiştir (s.6-

163). Aslında Nursi “bu hayat çekilir mi?” diyen sekülerist anlayışa karşı yaşamın ne kadar değerli bir hediye olduğuna işaret etmektedir. Nursi, sadece dış nesnelere dünyasının ötesinde maddi ve manevi olarak kendi dünyası içinde dünyaların olduğuna da yer vermiştir (s.168). İnsana değer katan onun Yaratıcı'nın bir eseri olarak görülmesindedir. Bu kitap, kâinattaki varlıkların teleolojik (gaye) boyutunun olduğunu düşünmeye imkân sunmaktadır.

Heidegger'e göre insan bu dünyaya atılmış olduğundan adeta yalnızlaştırılmış, kaygı ve ölüm gibi korkularla baş başa bırakılmıştır. Büyük savaşların ortasında kendini bulan Heidegger, bu korkunç mutsuzluk, umutsuzluk ve korkuları aşmanın yollarını aramıştır. Ancak Nursi kendini sahipsizlik içinde görmediği için, inancından gelen güçlü bir umut ve sevgiyle dünyada gerçekleşen savaş, hastalık, umutsuzluk ve ölüm gibi hallerde dahi ümidini ve inancını kaybetmemiştir. Zira her şeye mana-i harfiyle bakmıştır. Sonsuz varlık sahibinin inayetine, merhametine sağlam bir iman, güven ve teslimiyet göstermiştir (s.172-176).

Seküler anlayışta *salih amel* gibi şeyler ibadet niyetiyle yapılmaz. Ancak Nursi ibadeti geniş bir tanımla ele alarak “niyetlerle âdetler ibadet hükmüne geçer” ilkesince her güzel iş ve amelin ibadet değeri taşıyabileceğini belirtir. Bu anlamda sekülercilerin din ve ahlakı ayırdıkları gibi bir ayrıma gitmez. Zira ona göre ahlakın temeli de ilahîdir. Nursi insanın güzel bir

karaktere sahip olmasının yolunun da ilahî temele bağlılıktan geçtiğini belirtir. Nursi bu dünyada hüznün, sevinç ve acı veren hastalıkların olduğundan söz eder. Hastalıkların sabırla karşılanıp iyi değerlendirildiğinde, “*negatif ibadet*” yönüyle ibadet değeri taşıdığına işaret eder. Zira haramlara girmek te ibadettir. Nursi böylece mutluluk modellerinden kalıcı olanın, herşeyi mana-i harfiyle okumaya bağlı olduğuna temas eder (s.186-189).

Beşinci ve son bölümde, Nursi mana-i harfi yoluyla karakter inşasının temellerini atmakta ve buna göre de dünyasını şekillendirmektedir. Seküler dünyanın ürettiği ve kendisini de zarar gördüğü bu kötülüklerden ancak Nursi’nin ifade ettiği fazilet ve değere dayalı tevhidi, mana-i harfi ve marifet temelli bir bakışla uzaklaşılabilir. Değer medeniyeti ancak böyle inşa edilebilir. Nursi Avrupa’yı ikiye ayırırken, ikincisi olan bozulmamış Avrupa medeniyetine ait güzelliklerin alınabileceğini, çirkin olan niteliklerinin alınmaması gerektiğini belirtir. Seküler bilimin materyalist üçlemesi olan nedensellik, tabiat ana ve tesadüf Nursi için bir nevi şirktir. (s.198,199) Yani, mutlak ilahî gücü, bunlara dağıtmanın şirk olacağını söyler. Nursi mülk ve melekut ayırımına giderek (Kant’ın Numen ve fenomen ayrımı gibi), mülk aleminde her şeyin nedensellik içinde (*iktiran*) harmoni oluşturduğunu, (*negatif natüralizm*) parça bütün ilişkisinin olduğunu, bir elmayı halk edenin her şeyi halk edebileceğine, böylelikle *sunnatullahın ve adetullahın*

hüküm sürdüğü uyumlu bir kozmos ve bir dünyadan söz edilebileceğine yer vermiştir (s.203,204).

Son bölümün bilim ve hikmet kısmında kanaatimizce “*dinsiz ilim kör; ilimsiz din topladır*” yaklaşımıyla Nursi'nin insan anatomisine, kâinata ve olup biten her şeye mana-i harfîyle bakılmasının doğru ve isabetli olacağına yer verilmiştir. Küçük bir kâinat olan insana, marifet odaklı bakılınca ondaki gizli mesajların görülebileceğinin altı çizilmiştir. Zira insanın şifresi ancak mana-i harfîyle çözülür. Bunu çözen kâinatın ve varlığın da şifrelerini çözebilir (s. 223-242).

Ancak burada kitap ve içeriğine dair bazı çıkarımlarımız olabilir, şöyle ki: Bir iz varsa mutlaka bu izin bir sahibi, iz bırakanı da vardır. İz, gösterge işlevi görür. Sözelimi, evren de bir iz eseridir; küçük bir kâinat olarak insan da. Onun müessiri de Yaratıcıdır. Fakat burada kitap yazarına şöyle bir itiraz akla gelebilir: İz bu kadar hızlıca rasyonel bir dönüşüme dönüştürülebilir mi? Eserle müessir arasındaki yol bu kadar kısa ve net mi? Kimi ateist, materyalist veya agnostik teolog ve filozof bu geçişe karşıdır. Ancak onların göremedikleri şey, ‘İz’in belli bir ölçüde bir şeyleri gösterdiği gibi gizlemesidir de. Tıpkı ilahî gizliliği göremeyenler gibi. İz bu anlamda kendini sunduğu gibi gizleyendir de. Yine tohumun ağacı ağacın da tohumu gizlemesi gibi. İz ile köken eş değerdedir. İz takip edilirse bizi “kendisi iz olmayana” götürür. Yazar da bu kitabında böyle bir gizli iz’in izini sürmüştür denilebilir.

Bu anlamda Allah insanda gözü yaratmış; Nazar bir süzgeçtir. İnsan niyetinin rengine göre bakar, niyet safi, temiz ve güzelse nazar da güzelleşir. İnsan bu göz nazarıyla ince ve derin olan tefekkürî bir düşünce iklimine girer; temaşayla okur, anlar ve yaşar. Sathi nazar ise, göremez, bilemez ve süzemez. İdrakı kapalı ve örtülüdür. İrfandan, hikmetten uzaklaştıkça, gaflet ziyadeleştikçe nazar ve ince bakış da körelir. İnsanın maddi yapısıyla ruhani yapısı iç içe girift şekildedir. Bu çalışma, duyuların duvarları arasında sıkışıp kalmış olan çağdaş pozivistin düştüğü bu bunalımlı durumdan kurtulmak için öncelikle inanç bakımından donanımlı çok boyutlu bir insanı tanımaya katkı sunmaktadır.

İlahi hikmet gereği Allah, boş ve anlamsız hiçbir şey yaratmamıştır. “Tasarım kanıtı”, “neden hiçbir şey yerine bir şeyler var?” Yani “yok yok da, var neden var oldu”ğu sorusunu sorarak var ediciye bir kapı aralamak ister gibi. “İnsancıl ilke” de, kâinat insan için özel bir dikimdir” derken insan varlığının önemi ve değerine vurgu yapmıştır. Bu tarz vurguları bu çalışmada da görmek mümkündür. 20 ve 21. yüzyıl bilimi, bizi tekrar tasarım inanışına yönlendirmektedir. Bilim, inancın sonunu getiremez. Evren ve canlılar hakkındaki bilgimizin artması bizi ilahî yaratıcıya daha çok yaklaştırmaktadır. Bir temaşa yolu olarak mana-i harfî, esasen sonuçtan sebebe bir geçiştir. Dolayısıyla sebepleri var edene geçilir. İnsan da bu âleme bir gözlemci ve temaşacı olarak gönderilmiştir. Bir kitaba

bakınca yazarını göremeyiz. Ama kitabın tasarım ve kalitesine bakarak yazarın özelliklerinin biliriz. Bu çalışmada da yazar, her şeyin bir mana boyutunun olduğunun altını çizmektedir. Bir yeri yoklamadan adım atmayan kör insanlar gibi bilim insanları da hep sorular sormuş ve sorgulamışlardır. Sokrates, “sorgulanmayan hayat yaşanmaya değmez” derken haklıydı elbette; yine Heidegger, “soru sormak aklın dindarlığıdır” derken de. Ancak bütün bunlar niçindir? Sorusuna bilim pek yakın durmaz. İnsan her zaman dünyayı anlamak ve açıklamak istemiştir. Bilim bir taraftan açıklamalar peşinde giderek yolumuzu aydınlatırken, dini inançlarımızda bu hayatı anlamlandırmamıza katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda din ve bilim, insan hayatına farklı yönlerden katkı sunmaktadır. Bu yönüyle yazarın çalışması da bunu destekler mahiyettedir.

Erdemin inşası kısmında ise, erdemin fert ve toplum açısından önemi üzerinde durulmuştur. Yazar, erdemin en temel kavramlarından ve amaçlarından birisi olan mutluluğun, nasıl sağlanacağına da değinmiş, bunu desteklemek için hem İslam düşünürlerinden, hem Hz. Muhammed'den (sav) hem de Said Nursi'den örnekler sunmuştur. Erdemin teorik ve pratik olarak iki unsurunun olduğundan, bu ikisinin bir arada olmasıyla ancak hikmetin ve hakikatin ortaya çıkabileceğinden söz etmiştir. Ölçülülük, cesaret, cömertlik, şecaat, adalet, tevazu, hikmet gibi değerler, insanı kemâle erdirecek ‘erdem etiğinin’ temellerini oluşturmaktadır. Ona göre İslâm'ın ideal insanı, bu temeller

üzerine şekillenmektedir. Kalıcı mutluluk da ancak böyle sağlanabilir. Batı medeniyetinin aksine İslâm medeniyetinin ‘değer medeniyeti’ olması, köklerinin buraya dayanmasından kaynaklanmaktadır (s. 230,231).

Nursi’nin de önemle üzerinde durduğu erdem meselesi, takva ve salih amelle pekiştirilmiştir. Bu bölümde “İnsan nedir? Bu âlemdeki konumu, vazifesi nedir? Neden buradadır?” gibi sorulara cevap bulmaya çalışılmıştır. Tevhid eksenli bakılınca, bu âlemde bitkilerin fotosentezinden tutun her şeye kadar, her birinin bir amacının, epistemik (bilgisel) olarak her şeyin arkasında mutlak bilen, gücü yeten, hikmetle iş yapan merhametli bir Yaratıcının olduğuna, antropolojik olarak her işin, insanın yaşamına uygun cereyan ettiğine, hâsılı kimyagerin, astronotun, fizikçinin, biyoloğun, kozmografyacının bu olaylardan bir ders çıkarabileceğine işaretler vardır. Bu bakış, insan ve evrendeki vahdaniyeti (birliği) okumayı kolaylaştıracaktır. Nursi de bu bütünlüğü sağlamak için “medresetüzzehra” adlı bir projeye ortaya çıkmış ve bunu şöyle tasvir etmiştir: “Vicdanın ziyası, ulumu-u diniyedir. Aklın nuru, Fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacı ile hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit; birincisinden taassub, ikincisinden hile, şüphe tevellüd eder” (s.236,237). Burada Nursi kökleri Kur’anî bir anlayışa dayalı sentezci bir yaklaşım içerisine girmiştir. Nursi insanla evren arasında, çatışmacı bir yaklaşımla değil de yardımlaşma

ruhuyla bir bütünlük içinde yaşamının gerekliliğine işaret etmiştir.

Nursi, tevhide dayalı teleolojik (amaçsal) bakışı, bizi olay ve olguların hikmetli oluşuna; ontolojisi (varlık anlayışı), eşyanın hakikatine; epistemolojisi, olup bitenin marifetine; antropolojisi de insanın bozulmamış fitratına; değer bağlamında ise insanı tam bir erdeme ulaştıracağına vurgu yapmıştır. Bütün bunlar da bizi maneviyatla dolu, takva ve salih amelle bezeli bir insan tasavvuruna götürmektedir. Bu anlamda Nursi Allah-evren-insan ilişkisine dayalı bir dünya ve insan tasavvurunu inşa etme çabasındadır (s. 242-244). Yazara göre Nursi, tevhid odaklı, manay-ı harfîyle bakışın, bizi dünya ve insanı yeniden keşfe götüren yolları açacağı iddiasındadır.